

URN:NBN:NL:UI:10-1-115738 - Publisher: Igitur publishing
Content is licensed under a Creative Commons Attribution 3.0 License
Anno 28, 2013 / Fascicolo 2 - Website: www.rivista-incontri.nl

Het pausschap, de wording van een instituut

Recensie van: Frans Willem Lantink & Jeroen Koch (eds.), *De paus en de wereld. Geschiedenis van een instituut*, Amsterdam, Boom, 2012, 512 p., ISBN: 9789461053572, € 29,90.

Jan Nelis

Het pausdom oefent traditiegetrouw een enorme fascinatie uit, en roept een brede waaier aan emoties op. Dit was des te meer het geval in de twintigste eeuw, de eeuw van nieuwe communicatiemiddelen, van beeld en geluid. De mediagenieke Johannes Paulus II zette hiermee vanaf de jaren 1980 de toon. Enigszins aangetast onder Benedictus XVI, is het type van de zichtbare, toegankelijke en tastbare paus momenteel bezig aan een retour de force. De verkiezing van papa Bergoglio, de Argentijn Franciscus I, begin 2013, ingevolge het onverwachte aftreden van papa Ratzinger: een heel uitzonderlijk initiatief, heeft het pausschap eens te meer in het brandpunt van de actualiteit geplaatst. In licht hiervan is het verschijnen van *De paus en de wereld. Geschiedenis van een instituut* van een prangende actualiteit.

Het boek bevat een reeks studies, samengebracht door Frans Willem Lantink en Jeroen Koch, en mooi vormgegeven in een praktisch hanteerbare bundel. In tegenstelling tot vele andere verzamelbundels, vertoont deze een grote vormelijke en inhoudelijke coherentie. Het merendeel van de hoofdstukken sluit vrijwel naadloos op elkaar aan, waarbij elke auteur een specifieke invalshoek hanteert (thematisch, temporeel, etc.). Zowel het taalgebruik als de gepresenteerde discussies zorgen voor een toegankelijk en bruikbaar boek, dat – het moet gezegd – eerder samenvattende beschouwingen over het pausschap dan volstrekt nieuw en origineel onderzoek presenteert. Maar het is tegelijkertijd precies hierin dat de grote waarde van dit boek vevat ligt: een up-to-date, doorgedreven reflectie op het pausschap, van het prille begin tot op heden, die mikt op een tamelijk breed publiek. We kunnen hier met name denken aan gebruik in de latere jaren van het secundair onderwijs, alsook in universitaire kringen, op het vlak van zowel onderzoek als onderwijs. In wat volgt worden een aantal van de mijns inziens markantste bijdragen en thema's besproken, in een persoonlijke selectie die – laat het duidelijk zijn – geenszins impliceert dat de niet behandelde hoofdstukjes daar in kwaliteit voor onderdoen.

Het eerste artikel is meteen een van de meer noodzakelijke en gediversifieerde. Rutgers besteedt hier aandacht aan de eerste eeuwen van het pausschap, dat in deze periode nog in hoge mate een historische constructie lijkt, een begrip dat en een rol die pas stapvoets tot stand komen. Dit artikel zet de toon voor het merendeel van de bijdragen, die onder meer ingaan op de pauselijke beeldvorming en op wat men zou

kunnen bestempelen als de ‘constructie van een categorie’, c.q. de persona paus. Een dergelijke bewustwording geldt tevens, zij het op een enigszins ander niveau, voor de bijdrage van Stolte (hoofdstuk 3), die een inzichtvolle reflectie presenteert op de Oost-West relatie tijdens de vroege middeleeuwen. Op gevarieerde wijze beschrijft de auteur de manier waarop Oost en West langzaam maar zeker uit elkaar groeiden; hij doet dit met aandacht voor een belangrijk caveat, namelijk de verkleurende bril – Oosters dan wel Westers – waardoorheen men de gebeurtenissen kan bekijken. Een nuttige bijdrage, die belangrijke historiografische inzichten verbindt aan de studie van het pausschap. Ditzelfde geldt ook voor de uitstekende bijdrage van Van Espelo, die ingaat op de vaak heikele bronneninterpretatie, toegepast op het thema pausschap en Karolingen in de achtste eeuw.

Algemeen genomen behandelt het boek, dat grosso modo chronologisch is opgezet, de evolutie van het pausschap, in Europese maar tevens in buiten-Europese context. Nu en dan worden ook ruimer opgevatte beschouwingen ingelast, die in zekere zin tegelijkertijd als culminatie- en rustpunten fungeren. Dit is onder meer het geval met De Bruins bijdrage, die de periode 1450-1750 dekt, met andere woorden van de renaissance tot de verlichting. Een gecondenseerd, rijk artikel; met name de inzichtrijke conclusie levert stof tot nadenken over de constant evoluerende positie van de pausen, alsook hun opvattingen over hun eigen rol in de betreffende periode:

Hun [van de pausen] vriendelijkheid, wereldvreemdheid en gebrek aan daadkracht weerspiegelden de veranderende tijden. Zij waren echter niet bereid de bakens te verzetten, hun wereldlijke macht op te geven en hun spirituele functie centraal te stellen, teneinde een inspiratiebron en voorbeeld voor de geestelijkheid en het kerkvolk te zijn. De grote geesten die de pausen aanspoorden zich op hun geestelijke taken te concentreren [...] bleven roependen in de woestijn. (p. 172)

Na onder andere een mooie bijdrage (Kempers) waarin wordt ingegaan op de pauselijke aanwezigheid te Rome, op pauselijk mecenaat en op de repercussies van deze verschijnselen op de relevante beeldvorming – de term ‘invented tradition’ is treffend gekozen – alsook een bijzonder doorwrochte analyse van het Quirinaal en de wijze waarop dit paleis waardevolle indicaties verstrekt betreffende de pauselijke bestuurlijke politiek (Witte), volgt een mooie bijdrage van de hand van Viaene, over de inbedding, of het gebrek hieraan, van het pausdom op het Italiaanse schiereiland tijdens de in vele opzichten cruciale negentiende eeuw. Het is onmogelijk om het pausdom, in verleden, heden en toekomst, te begrijpen zonder deze specifieke geografische, politieke en sociale context in aanmerking te nemen; zeker vanuit dit oogpunt is Viaenes artikel van grote waarde, een artikel dat naar het einde toe ook reeds vooruitloopt op de bijdragen van met name De Valk, Bank en Lantink. Deze laatste sluit het boek treffend af met een gevarieerde blik op de periode vanaf Vaticanum II, waarover het laatste woord duidelijk nog niet gezegd is.

De paus en de wereld illustreert op glasheldere wijze hoe het pausdom in uiteenlopende contexten diverse inhouden heeft gedekt. Het boek tekent zich af als een lange reis langs en door eeuwen pausschap, en laat alvast deze lezer achter met een intens gevoel van tevredenheid: tevredenheid omwille van de rijkdom van deze publicatie, die, steeds met een gezonde reserve, ook de meer gevoelige en omstreden thema’s niet schuwt, tevredenheid omwille van de fysieke en narratieve vormgeving, en, last but not least, tevredenheid omwille van het bestaan an sich van een dergelijke waardevolle publicatie in het Nederlands.

Jan Nelis
CIERL-ULB-Bruxelles
Onafhankelijkheidsstraat 64/7
1080 Brussel (België)
jan_nelis@hotmail.com